

ISSIQXONALAR UCHUN KO'CHAT YETISHTIRISH

Normamatova Shoxsanam Jahongir qizi

Sotboldiyev Furqatjon Azamjon o'g'li

Turdiaxmatov Abdulloh Bahtiyor o'g'li

Annotatsiya: *Ko'chat himoyalangan yerlarga barcha aylanishlar uchun albatta, tuvakcha yoki kubiklarda yetishtirilishi kerak. Issiqxonalarda ekish uchun sog'lom, rivojlanishi bir xil bo'lgan ko'chatlar tanlab olinadi. Issiqxonalarda pomidor barcha aylanishlarda albatta, ko'chatdan ekiladi.*

Kalit so'zlar: *issiqxona, joy tanlash, ko'chatlarni ekish muddatlari, usullari texnikasi, ko'chatlarni parvarishlash, sug'orish, kasallik va zararkunandalarga qarshi kurash, bodring, pomidor.*

Kirish

Himoyalangan yer uchun ko'chat yetishtirilayotganda karantin va profilaktika qoidalariga qat'iy amal qilinadi. Ko'chat yetishtiriladigan issiqxona va uning bo'limi fumigantlar yoki formalin bilan ishlanishi kerak. Idishlar, inventar va urug'lar dezinfektsiya qilinadi. Ko'chat yetishtirish bo'limiga sabzavot yetishtiriladigan issiqxonalar tomonidan kirish berkitilib, ko'cha tomondan vaqtincha o'rnatilgan eshik orqali kiriladi. Kirish eshigi oldiga oyoq kiyimlarni dezinfektsiya qilish uchun dorili idish qo'yiladi. Ishchilar maxsus oyoq kiyimi va xalat oladilar, begonalarning ko'chat bo'limiga kirishi taqiqlanadi. O'simliklarni himoya qilish xodimlari profilaktik chora-tadbirlarga amal qilishni kuzatish bilan birga, tekshiruvlar va ishlov berishlarni amalga oshiradilar. Ko'chatlarni yetishtirishda ekishga yaroqliligi yuqori sifatli bo'lgan, oldindan tekshirilgan va ekish oldidan ishlov berilgan urug'lardan foydalaniladi. Urug'ning yuqori sifatli bo'lishi va ular uchun qulay sharoit yaratib berilishi sarflanadigan urug' miqdorini ma'lum darajada kamaytirishga imkoniyat beradi. 1 ga issiqxona maydoniga ko'chat tayyorlash uchun 150-180 g pomidor urug'i va 0,8-1,0 kg bodring urug'i yetarlidir.

Urug'larni zararsizlantirish uchun ularga ikki bosqichda termik ishlov berish eng samarali hisoblanadi. Pomidor va bodring urug'lari termostatda oldin uch sutka mobaynida +50 °C da, so'ng +76-+78 °C da bir sutka mobaynida qizdiriladi. Pomidor duragaylarining urug'lari, tamaki mozaika virusiga gen jihatidan chidamli bo'lsa qizdirilmaydi. Urug' ekish oldidan ko'zdan kechirilib, puch hamda ezilganlari qo'lda terib tashlanadi. Urug' yuzasidagi zamburug' sporalari va bakteriyalarini yo'qotishda ekish oldidan pestitsidlar bilan ishlov beriladi. Quruq zararsizlantiruvchi zaharlar – urug'larni ekishdan 2-3 hafta

oldin, suyuq zaharlar – ekish oldidan ishlatiladi. Urug'larni zararsizlantirishda 80% li TMTD preparatidan bodring urug'iga 1 kg ga 4 g, pomidornikiga 8 g ishlatiladi. Urug' aynan ekish oldidan 15-20 daqiqa davomida 0,5-1,0% kaliy permanganat eritmasi bilan ishlov beriladi, so'ng toza suvda yuviladi. Bodring va pomidor urug'lari 0,005% natriy gumat eritmasida 24 soat mobaynida ivitilsa, shuningdek ularni mikroelementlar eritmasida ivitish ham ularda modda almashuvini va o'simlikning o'sishini tezlashtiradi. Mikroelementlar idishida ilova qilingan tavsiyalarga asosan qo'llanishi kerak.

Ko'chat himoyalangan yerlarga barcha aylanishlar uchun albatta, tuvakcha yoki kubiklarda yetishtirilishi kerak. Pomidor, bodring, chuchuk qalampir, qovun ko'chatlari uchun, qishki-bahorgi aylanish uchun 10×10×10 sm, qolgan aylanishlar uchun esa 8×8×8 sm li tuvakchalarda ekish eng qulaydir. Tuproq aralashmasi yuqorida ko'rsatilgan me'yorda tayyorlanadi. Bodring ko'chatini o'stirishda urug' tuvakchaga ekilib pikirovka qilmasdan yetishtiriladi. Pomidor ko'chatini esa ham pikirovka, ham pikirovka qilmasdan yetishtiriladi. Pikirovka qilmay o'stirilganda urug' tuvakcha yoki kubiklarga ekiladi. Pikirovka qilib yetishtirilganda urug' tuproqqa ekiladi, so'ng maysalar tuvakchalarga pikirovka qilinadi. Maysazor ko'chat tuprog'idan tayyorlangan eni 1,5 m bo'lgan egatlarga joylashtiriladi. Urug', tuproq ustidagi marker izlari bo'ylab olingan egatchalarga, 1 sm chuqurlikka ekiladi. 1 ga li issiqxonaga pomidor ko'chatini tayyorlash uchun 50 m² maydonli maysazor zarur. Urug' sepilgan yoki pikirovka qilingan tuvakchalar lentalariga o'rnatiladi. Ularning eni 1,4-1,6 m, uzunligi 30 m gacha bo'ladi. Lentada joylashtirilgan tuvakchalar soni issiqxonaning eni 6,4 m bo'limlarda 4-5 ming dona bo'lib, bo'limning yarmidan oshmasligi lozim.

Issiqxonalarda o'simlik ildiz tizimini ildiz chirishi va nematoda bilan zararlanishdan saqlash uchun tuvakchalarni tuproq ustiga yozilgan yangi yupqa polietilen plyonkasi ustiga teriladi. Ekish chuqurchalari va tuvakchalar oraliqlariga ozuqali aralashma sepiladi. Lentadagi tuvakchalar ustida plyonka bilan berkitilib, maysalar hosil bo'lishi bilanoq olib qo'yiladi. Qiyg'os maysa hosil qilishi va bir tekis ko'chat yetishtirishni ta'minlash uchun urug' unib chiqquncha haroratni bodring, qovun, tarvuz uchun +27 C, pomidor, qalampir, baqlajonga +24 C, salat, karamli o'simliklar uchun esa +20-+22 C da ushlab turiladi. Himoyalangan yerlar uchun ko'chat tayyorlashda mikroiklim me'yorlarini yetishtiriladigan ekin talabiga mosligi ko'zda tutilishi kerak. Himoyalangan yerga ko'chat tayyorlanganda uni doimiy joyiga ko'chirib ekishdan oldin chiniqtirilmaydi, chunki u bir xil sharoitda ko'chirib o'tkaziladi. Tuvakchali ko'chat yetishtirishda o'simliklar 1-2 oziqlantiriladi.

Issiqxonalarda ekish uchun sog'lom, rivojlanishi bir xil bo'lgan ko'chatlar tanlab olinadi, kasallanish alomatlari bo'lgan va sifatsizlari chiqitga chiqariladi. Issiqxonalar uchun ko'chat yetishtirishni avtomatlashtirish va mexanizatsiyalash. Himoyalangan yerlar uchun ko'chat yetishtirishda xarajatlarni kamaytirish, ishlab chiqarish jaryonlarini bajarish sifatini oshirishda issiqxona kombinatlarida tuvakcha va kassetalarni aralashmalar bilan to'ldirishda urug' ekishni avtomat tizimlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. O'zbekistonda pomidor va bodring kuzgi-qishki, qishki-bahorgi va o'tuvchan aylanish mavsumlarida qishki issiqxonalarda yetishtiriladi. Bu aylanishlarning boshlanishidagi harorat sharoitlari va yoritilganlik darajasi bilan sezilarli farq qiladi. Shu sababli ko'chat yetishtirishning davomiyligi turli aylanishlarda bir xil emas. Issiqxonalarda kuzgi-qishki aylanishda bodring doimiy joyiga to'g'ridan-to'g'ri urug' bilan ekiladi. Ayrim hollarda bodring urug'larini iqtisod qilish maqsadida kuzgi-qishki va o'tuvchan mavsumlarda 2-3 chinbargli 15-20 kunlik ko'chatlardan ekiladi. O'tuvchan va qishki-bahorgi mavsumda bodring faqat ko'chatidan yetishtiriladi. Bodring ko'chati qishki-bahorgi aylanishda ekish uchun tayyorlanadi, bunda ko'chatlar 10 yanvardan 10 fevralgacha ekiladi va ko'chat 30-35 kun mobaynida tayyorlanadi. O'tuvchan mavsumda ko'chatlar 20-25 kun mobaynida yetishtirilib, noyabr oyining boshlaridan o'tqaziladi.

Issiqxonalarda pomidor barcha aylanishlarda albatta, ko'chatdan ekiladi. Yorug'likning yetarli bo'lishi sababli kuzgi-qishki aylanish uchun ko'chat yetishtirishni davom etishi 30-35 kunni, o'tuvchan mavsum uchun esa 35-40 kunni tashkil etadi. Qishki-bahorgi aylanish, yorug'lik sharoitining eng yomon davriga to'g'ri kelib, u dekabr-yanvar oylarining yarmidan boshlanadi. Bu aylanish uchun pomidor ko'chati oynavand issiqxonalarda 60-70 va plynkalilarda – 50-60 kun mobaynida tayyorlanadi. Bahorgi isitilmaydigan issiqxonalar va vaqtinchalik plynkali tunnel qurilmalar uchun pomidor, bodring va boshqa ekinlarning ko'chatlari xuddi ochiq yer uchun tayyorlangandek yetishtiriladi, ammo 2-3 hafta ertaroq. O'zbekistonda ko'kat sabzavotlar ko'chatidan foydalanmagan holda, urug'ini to'g'ridan-to'g'ri inshootlarning tuprog'iga ekib yetishtiriladi.

XULOSA

Noqulay iqlim sharoitida ekinlarga sun'iy muhit (harorat, yorug'lik, namlik va b.) yaratadigan inshoot. Asosan, mavsumdan tashqari davrlarda mahsulot yetishtirish, issiqxona va ochiq dala uchun ko'chatlar o'stirishga issiqxonadan foydalanamiz. Issiqxona oynaband yoki polimer plynka, stekloplast va hokazo bilan o'ralgan bo'ladi. Yog'och yoki temir, po'lat, alyuminiy kabi metall uskunalardan tiklanadi. Issiqxonalarining xilma-xil

turlari mavjud. Ular foydalanish muddatlari va davomlilikiga qarab — qishki hamda bahorgi; vazifasiga ko‘ra — ko‘chat o‘stiriladigan va sabzavot yetishtiriladigan; sabzavotlarni o‘stirish texnologiyasiga qarab — tuproqli va gidropon; ichki jihozlarga qarab — so‘kchakli va tuproqli turlarga bo‘linadi. Konstruktiv yechimi jihatdan issiqxonalar nur o‘tkazuvchi nishab tomonlari miqdorita qarab, bir, ikki va ko‘p tomonlama nishabli turlarga bo‘linadi. O‘zbekistonda, asosan, pomidor, bodring, rezavor ekinlar, sabzavot o‘simliklari ko‘chati, shuningdek, limon va manzarali o‘simliklar Issiqxona da yetishtiriladi. Yozi qisqa bo‘lgan o‘rta va shimoliy mintaqalarda Issiqxona da turli sabzavot va boshqa qishloq xo‘jaligi ekinlari yil bo‘yi o‘stiriladi, hosil olinadi va o‘simliklarning yangi nav hamda duragaylari yetishtirish va boshqa ilmiy tadqiqot ishlari olib boriladi. Qishki issiqxonalar yil bo‘yi foydalanishga mo‘ljallangan bo‘lib, ularda sabzavotlar bahorgi issiqxona, parniklar, ilitilgan yerlarda o‘stirish uchun ko‘chatlar yetishtiriladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Zuyev V.I., Ataxodjayev A.A., Qodirxo‘jayev O., Asadov Sh.I., Akramov U.I. Himoyalangan joy sabzavotchiligi . T., “Iqtisod-moliya” 2014.b 424.
2. Zuyev V.I., Abdullayev A.G. Sabzavot ekinlari va ularni yetishtirish texnologiyasi. T., “O‘zbekiston”, 1997. b 342.
3. Yunusov. S.A., Abdiyev Z.T. Issiqxonalarda sabzavot ko‘chatchiligi. T.: Shafolat Nur fayz, 2020. b-286.